

A SPECIÁLIS ERŐDÍTÉSI LÉTESÍTMÉNYEK SZEREPE ÉS RENDELTETÉSE A HIDEGHÁBORÚ¹ KEZDETÉTŐL NAPJAINKIG

*Szalai János mk. alezredes
MH Létesítmény Főnökség, kiemelt üzemeltető főtitisz*

Az 1990-es évek előtti időszakban a Speciális Erődítési Létesítményeket (továbbiakban SEL-ek) „*misztikum*” vette körül. Ezekről beszélni, írni csak nagyon szigorú követelmények között, a rezsím rendszabályok szigorú betartásával lehetett. Manapság valamelyest enyhült a „*légkör*”.

Cikkemben szeretnék egy kicsit átfogóbb képet adni erről a területről, hiszen ezek a létesítmények az erődítés² szerves részét képezik és ezek létezését nem kell titkolni. Viszont figyelembe kell venni, hogy földrajzi elhelyezkedésük, műszaki és a létesítményekkel összefüggő paraméterek most is minősített adatként vannak kezelve.

A hidegháború időszaka:

A Speciális Erődítési Létesítményeket³ — ahogyan a terminológia nevezi, **védett létesítményeket** — a hidegháború időszakában építették Magyarországon, a kor műszaki színvonalának lehető legmagasabb szintjén.

¹ Hidegháború: a II. vh. után a vezető nagyhatalmak között kialakult (katona) politikai helyzet, melyben a felek kerültek a közvetlen katonai összeütközést, de hosszú távú stratégiai célkitűzéseiknek megfelelően egymás gyengítésére, új befolyási övezetek megszerzésére, végső célként a másik fél legyőzésére v. olyan mérvű meggyengítésére törekedtek, hogy az elveszítse világhatalmi pozícióit. Magyar Hadtudományi Társaság. Hadtudományi Lexikon. Bp, 1995.

² Erődítés: a műszaki támogatás (biztosítás) egyik szakterülete. Az erődítés a végrehajtás szintje szerint lehet állami (korábban állandó) és csapat. Magyar Hadtudományi Társaság. Hadtudományi Lexikon. Bp, 1995.

³ Azok a zárt típusú, épületszerkezetileg szilárd építmények, amelyek a fegyverzet hatékony alkalmazását, a vezetési eszközök megbízható üzemét biztosítják, valamint védik a személyi állományt, a harci technikát és az anyagi készleteket a fegyverek komplex hatása ellen. Szakutasítás a speciális erődítési (védett) létesítmények építés-tervezésére. HM kiadványa. Bp, 1990.

Építésüket az 1960-as években kezdték el és van olyan közöttük, amit az 1980-as években építettek. A hadrafoghatósági, valamint a titokvédelmi követelmények nagyon szigorúak voltak és a létesítmények nagy költségvetéssel működtek.

A hidegháború időszakában a létesítményeket elsősorban az atom–biológiai–vegyszer (ABV), másodsorban a hagyományos fegyverek pusztító hatásai ellen méretezték. Védelmi rendszereiket is ennek megfelelően alakították ki.

A SEL-ek rendeltetése — az akkori helyzetnek megfelelően — biztosítani a benne elhelyezkedő személyi állomány (vezető állomány⁴, szolgálatot teljesítő- és üzemeltető szakállomány) élet- és munkakörülményeit, az ellenség támadó fegyvereinek komplex hatásaival szemben.

A hadműveleti–harcászati elvek, valamint a tudomány és technika fejlődésével új fegyverrendszerek alakultak ki a háborúk megvívása során. Kezdetben a hagyományos fegyvereké volt a fő szerep. A kétpólusú világrendszer kialakulásával (a II. világháború utáni évek) a tömegpusztító fegyverek vették át a fő szerepet.

A csapatok személyi állományának védelmét és vezetésüknek folyamatosságát biztosítani kellett a fegyveres küzdelem alatt is. Ezt a célt szolgálták a csapaterődítési építmények, melyek egyben a híradás eszközeinek is nagyfokú védelmet nyújtottak.

Meg kellett teremteni az ország közigazgatásának irányítását és a hadsereg vezetését egy adott fegyveres konfliktus időszakában. Ezt a célt szolgálták és szolgálják többek között jelenleg is a SEL-ek.

A pusztító eszközök fejlődése, valamint az elektronika megjelenése és elterjedése a hadvezetésben szükségessé tette olyan feltételek kialakítását, melyek biztosították a vezetési eszközök üzemeltetését, a kapcsolattartást és az információáramlást a védett létesítmények között is.

⁴ A vezető állományt az állami felső-, a katonai- és a megyei politikai vezetés képviselte.

1990. utáni időszak:

A rendszerváltás új követelményeket támasztott a védett létesítményekkel szemben.

1990. után megváltozott a nemzetközi politikai helyzet, megszűnt a Varsói Szerződés, mely többek között a létesítmények teljes rendszerének (mely szó szerinti értelemben 1990. előtt, egy teljes rendszert alkotott) átszervezéséhez vezetett.

A honvédség átszervezését követően a védett létesítmények nagy része maradt a Polgári Védelem alárendeltségében és így a Belügyminisztérium fennhatósága alatt működik tovább, kisebbik része átkerült a Magyar Honvédséghez (továbbiakban MH). Az MH-ban maradt létesítmények irányítását teljesen új alapokra kellett helyezni, melyet nehezített a szűkös pénzügyi helyzet (ez 1990. óta folyamatosan meglévő probléma, melyből sajnos képtelenek vagyunk kilábalni). Ellátási rendszerét is igazítani kellett az MH ellátási rendszeréhez (sajnos ez is egy problémás terület lett). Napjainkban a létesítmények szakmai irányítását és felügyeletét az MH Létesítmény Főnökség végzi.

További célom, hogy rávilágítsak az alábbi kérdéskörre:

- 1) Mi a létesítmények szerepe a jelen korban?
- 2) Milyen célokra alkalmazhatók?
- 3) Mely esetekben kell azokat alkalmazási készenlétbe helyezni?

A kétpólusú világ megszűntével egyidejűleg eltűntek a biztonság szavatolására alkalmazott egyszerű képlet — a kölcsönös nukleáris elrettentés — feltételei. Új kihívások, más jellegű veszélyforrások kerültek előtérbe és a biztonság szavatolása jóval nehezebb, sokkal bonyolultabb kérdéssé vált. A 80-as évek végén bekövetkezett nagyhatású változásokból eredő globális és

regionális veszélyforrások (kihívások) a teljesség igénye nélkül így összegezhetők:⁵

- Militáns iszlám fundamentalizmus terjeszkedése;
- Regionális konfliktusok;
- Tömeges migrációk;
- Nukleáris katasztrófák;
- Nemzetközi terrorizmus;
- Katonai technológiák proliferációja⁶;
- Nukleáris fegyverek illetéktelen kezekbe kerülésének lehetősége (illegális megszerzés, gyártás, szakemberek szakismeretének megszerzése útján).

A veszélyforrások felsorolásában nincs sorrendiség, mivel azok súlya, fontossága, bekövetkezésük valószínűsége térben és időben változhat.⁷

Az ország biztonsága megköveteli, hogy közigazgatásának rendszerét bármely veszélyforrás megjelenése esetén — adott esetben akár *válsághelyzetben* is — működtetni kell.

Az Alkotmányban megfogalmazott minősített időszakok rendszere (*lásd* 1. sz. táblázat) kiemelten kezeli a katasztrófákat és egyéb veszélyhelyzeteket is. Ehhez tartoznak az ipari- és természeti katasztrófák⁸ (atomerőműben keletkezett-, árvíz- és viharok által okozott-, vegyi üzemekben- és gyógyszergyárakban, valamint veszélyes anyagok szállítása közben bekövetkezett katasztrófák) melyek veszélyeztetik, adott esetben — béke időszakban is — megbénítják az ország teljes közigazgatási rendszerének működését.

⁵ A Magyar Köztársaság környezeti biztonsága. Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet. Bp, 1997.

⁶ Tömegpusztító fegyverek terjedése. <http://www.kum.hu/Archivum/ABC/bevezetés>.

⁷ A Magyar Köztársaság környezeti biztonsága. Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet. Bp, 1997.

⁸ *Katasztrófa*: az élet, az életfeltételeket, az anyagi javakat, a természeti környezetet jelentős mértékben és súlyosan károsító vagy veszélyeztető elemi csapás, természeti, ipari (civilizációs) rendkívüli esemény, szerencsétlenség, amely nagy területet, nagy tömeget érint, és amelynek károsító hatása elleni védekezés az állami, az önkormányzati szervek, magán és jogi személyek, más szervezetek összehangolt együttműködését, és szükség esetén rendkívüli intézkedések meglétét igényli. Magyar Hadtudományi Társaság. Hadtudományi Lexikon. Bp, 1995.

De a veszélyforrások közül ne csak a súlyos ipari és természeti *katasztrófákra* gondoljunk, hanem egy esetleges *terror jellegű cselekményre* is, mely az utóbbi időben előtérbe került (*például 2001. szeptember 11.*⁹). Ezt a kérdést kiemelten tárgyalta a 2002. novemberében megrendezett NATO prágai csúcsértekezlete.

A minősített időszakok általános rendszere¹⁰

1. számú táblázat

Minősített időszakok				
Veszély iránya	Külső veszély	Belső társadalmi konfliktus, katasztrófa	Katasztrófa	Külső veszély
Alkotmányos tényállás	- hadiállapot - háborús veszély	- az alkotmányos rend megdöntésére, a hatalom erőszakos megszerzésére irányuló cselekmények - terror jellegű cselekmények, természeti vagy ipari katasztrófa	- elemi csapás	- külső fegyveres csoport váratlan támadása
Alkotmányos minősítés	Rendkívüli állapot	Szükségállapot (Alk. 19. § (3) bek. i. pont)	Veszélyhelyzet (Alk. 35. § (1).bek. i. pont)	Alkotmány 19/E §
Hatalmi centrum	Honvédelmi Tanács (Alkotmány 19. § 3. bek. h. pont)	Köztársasági Elnök	Kormány	Kormány

⁹ 2001. szeptember 11-én az Amerikai Egyesült Államok ellen elkövetett terrortámadás. New York-i World Trade Center két iker tornyának összeomlása és a Pentagon épülete egy részének lerombolása. *Katasztrófavédelem* c. folyóirat. 2002. október. Bp.

¹⁰ Németh Sándor – Dr. Patyi Sándor: *Védelmi felkészítés és az országmozgósítás. Új Honvédségi Szemle*. Bp. 1997/10.

1998. december 28-án az Országgyűlés öt-párti konszenzussal elfogadta a 94/1998. (XII. 29.) OGY határozatot a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelveiről. Ennek második pontja kimondja: *„A kétpólusú nemzetközi rendszer időszakához képest minimálisra csökkent egy világméretű fegyveres konfliktus veszélye, ugyanakkor lényegesen **megnőtt és összetettebbé vált a kockázatok és veszélyforrások köre.** Magyarország biztonságára elsősorban az euroatlanti régió biztonságának alakulása és a térségben végbemenő politikai-társadalmi-gazdasági folyamatok gyakorolnak hatást, de az ország nem függetlenítheti magát a globális veszélyforrásoktól sem.”* *„Biztonsági környezetünk sajátossága, hogy az új típusú és a hagyományos kihívások gyakran egyidejűleg egymást erősítve jelennek meg.”*¹¹

Az előzőekből következően, az ország védelmét nem lehet egyszerűen csak katonai feladatként kezelni. A jelen kor egyik nagy problémája a **válságok kezelése**¹². Az eddig elmondottakból következik, hogy sor kerülhet a védett létesítmények alkalmazási készenlétbe helyezésére. Az új feladat végrehajtása érdekében védett létesítményeknél funkcióváltást kell végrehajtani. Az új funkciónak megfelelően át kell dolgozni, illetve ki kell egészíteni feladatrendszerüket, és ennek megfelelően kell kialakítani az új követelményeket.

2002. novemberében a NATO prágai csúcsértekezletén terjedelmes intézkedés és kezdeményezés csomagot hagytak jóvá. A kezdeményezés nyolc területet fog át, melyek közül az egyik a vezetés folyamatosságának biztosítása. Az elfogadott csomag tartalmazott egy Polgári Veszélyhelyzeti Tervezési

¹¹ 94/1998. (XII.29.) OGY határozat a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelveiről. CD jogtár. 1999. október 31.

¹² Olyan eseményt, helyzetet, vagy annak kockázatát jelenti, amely az emberek életét veszélyeztetheti, nagy anyagi károkat okozhat, nemzeti, vagy nemzetközi szinten a szokásos eljárásmodok nem elegendőek a hatékony kezeléshez, a beavatkozás különleges kormányintézkedéseket igényel és többlet-erőforrások felhasználását teszi szükségessé. Társadalom- és biztonságpolitikai kérdések. 2003/1. Foglalkozásvezetői segédkönyv. Az MH kiadványa. Bp, 2003.

Akciótervet is. Ennek célja, hogy segítse a nemzeti hatóságokat polgári felkészültségük javításában, fejlessze a válságkezelési rendelkezéseket.

Megítélésem szerint, ez egy olyan feladatot szab a nemzeteknek, hogy biztosítaniuk kell saját kormányzati rendszerük működésének folyamatoságát akár válság időszaka alatt is. Éppen ezért a védett létesítményeket alkalmazni kell ezen időszak alatt az ország közigazgatásának irányítására. Ennek a feladatnak megfelelően kell átszervezni a létesítmények működését. Létre kell hozni belőlük ún. „*Válságkezelő Vezetési Pontokat (VKVP)*”, melyeknek válsághelyzetek kialakulása esetén lenne fontos szerepe, ahonnan a teljes közigazgatási rendszer irányítása megoldható.

Ezeket a létesítményeket szükséges bevonni az országvédelem teljes rendszerébe, mégpedig olyan formában, hogy kialakításra kerüljenek annak fő és tartalék elemei is (mint védett létesítmények) és ezek külön-külön egymástól függetlenül is képesek legyenek működni. Meg kell teremteni azokat a műszaki feltételeket, melyek béke időszakban is biztosítják a létesítmények közötti teljes információáramlást.

Az elektronika a számítástechnika és az informatika fejlődése mindezt lehetővé teszi. Jelenleg már megtalálhatók azok az eszközök, berendezések, melyek segítségével ki lehet alakítani az ország teljes védelmének rendszerét (nem csak katonai értelemben).

A létesítmények rekonstrukciója terén, a régi berendezéseket fokozatosan ki kell váltani korszerű kisebb helyigényű és energia felvételű eszközökre. Ezáltal csökkenthetők az üzemeltetési kiadások is. Az üzemeltető állományt ki kell képezni az újonnan beépített eszközök kezelésére és üzemeltetésére.

Lehet, hogy alkalmazásukra hosszú ideig nem lesz szükség, de mi történik akkor, ha a *minősített időszakok* közül *csak egyszer* bármelyik is bekövetkezik?

A kérdés adott. Mennyire vagyunk felkészülve ezekre a váratlan helyzetekre, az előzőekben már említett kihívásokra? Erre a sokak által

hihetetlennek tűnő eseményre most kell felkészülnünk, béke időszakban, hiszen a veszély bekövetkezése után felkészülni fizikailag teljesen lehetetlen.

A védett létesítményeket olyan informatikai és technológiai rendszerekkel kell felszerelni, melyek az Alkotmányban megfogalmazott bármely minősített időszakban is biztosítják az ország, ezen belül a honvédség irányításának lehetőségét. Az előzőekből egyértelműen következik, hogy a jövőben is szükség van a védett létesítményekre, valamint a létesítményeken belül a technikai rendszerek, a híradás és az informatika további fejlesztésére. A rekonstrukciójukhoz szükséges feladatok ütemezésével és a feladatok megvalósításával, **néhány éven belül a kor műszaki követelményeinek megfelelően kialakított rendszerhez jutunk.**

Mindezekben a hatalmas horderejű műszaki munkákban az MH Létesítmény Főnökség¹³ játszik fontos szerepet, melynek tevékenységi körébe tartozik többek között a védett létesítmények fenntartásával, fejlesztésével, valamint üzemi készenlétben tartásával kapcsolatos szakfeladatok végrehajtásának tervezése, szervezése és irányítása.

Felhasznált irodalom:

- 1) Németh Sándor – Dr. Patyi Sándor: Védelmi felkészítés és az országmozgósítás. Új Honvédségi Szemle. Bp, 1977/10.
- 2) Pásztor Péter: A Speciális Erődítési (Védett) Létesítmények helye, szerepe az erődítéstan rendszerében. Bemutatkozik a Létesítmény Főnökség, Műszaki Katonai Közlöny 2002/1-2. Bp, 2002.
- 3) 94/1998. (XII. 29.) OGY határozat a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelveiről. CD Jogtár 1999. október 31.
- 4) Hadtudományi Lexikon. Magyar Hadtudományi Társaság. Budapest, 1995.

¹³ MH Létesítmény Főnökség szervezete az MH ÖLTP alárendeltségében van, 2003. július 01-től MH szintű feladat, jog – és hatáskörrel bíró szervezet.

5) Társadalom- és biztonságpolitikai kérdések. 2003/1. Foglalkozásvezetői segédkönyv.

Az MH kiadványa. Bp, 2003.

6) Katasztrófavédelem c. folyóirat. 2002. október. Bp, 2002.

7) Szakutasítás a speciális erődítési (védett) létesítmények építés-tervezésére.
Honvédelmi Minisztérium kiadványa. Bp, 1990.

8) <http://www.kum.hu/Archivum/ABC/bevezetés>

9) A Magyar Köztársaság környezeti biztonsága. Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet. Bp, 1997.